

Péntek László

**Bölcsőtől a csatatérig
Vasvári Pál élete és halála**

(1826 július 14 - 1849 július 6)

Péntek László

*Pomázon, a Nemzetközi Kalotaszegi
Táborban 2005 augusztus 19-én
elhangzott előadásának rövidített
változata.*

Bölcsőtől a csatatérig Vasvári Pál élete és halála (1826 július 14 - 1849 július 6)

Az ezer lélekszámú kalotaszegi Körösfő a Sebeskörös forrásánál, Kolozsvártól nyugatra 43 kilométerre, Nagyváradtól keletre 107 kilométerre fekszik az E-60 nemzetközi út mentén. A szintiszta magyar falu lakosainak nagy része népművészeti tárgyak: kalotaszegi varrottasok, fafaragású dísz tárgyak készítésével és forgalmazásával keresi meg mindennapi kenyerét. A falu népe református vallású, féltve őrzi hagyományait, népviseletét, műemléktemplomát tatarozva vigyáz rá és mélyen vallásos. Mára elmondhatjuk, hogy "népművészeti kereskedelmi központtá" nőtte ki magát, jó kapcsolatot ápolva nemcsak a környező magyar, de román nemzetiségű falvak lakosaival is, akikkel intenzív cserekereskedelmet folytat. A körösfői kereskedőt megtaláljuk a Fekete-tengertől egészen az anyaország nyugati határáig, amint szebbnél szebb portékáját kínálja megvéltelre, ám otthon, a főút mentén is valóságos bazársort alakított ki, ahol már nemcsak saját készítésű dísz tárgyakat kínálnak eladásra.

1995 július 6-án a falu népe nagyszabású ünnepség keretében emlékoszlopot,

kopjafát szentelt a Kalotaszeg határában 1849 július 6-án a román lázadó erők által lemészárolt Vasvári Pál őrnagy, valamint a vele együtt meggyilkolt Rákóczi szabadsapat több mint négyszáz tagja emlékére. A körösfőiek tudták, hogy cselekedetük nem fogja elnyerni a románok tetszését, de azért ekkora gyűlölettől átfűtött támadásra nem számítottak. A Kolozs Megyei Tanács építészeti osztálya több millió lejes büntetést rótt az úgynevezett "főkolompókra", és kötelezte őket a kopjafa azonnali eltávolítására. Eközben a nacionalista román média intenzív támadásba kezdett a körösfőiek ellen,

azzal vádolták az emlékoszlop állítóit, hogy a román nép hóhéranak tisztelegnek, aki negyvenezer ártatlan román haláláért felelős. Az erdélyi és anyaországi magyar média kiállott, és védte a körösfoikeket, annál is inkább, mivel a kolozsvári bíróságon, törvényszéken, táblabíróságon több mint öt pert indítottak ellenük, mely a végére annyira összekuszálódott, hogy alig lehetett kibogozni, ki kit perel. Hála az írott és elektronikus sajtónak, melyek híven tudósítottak a perek állásáról, nemzetközi szintre is kijutott az ügy. A kitűnő ügyvédeknek és lelkes pártfogóknak köszönhetően a több mint három évig zajló pereket a körösfoiek mind megnyerték, a kopjafa ma is áll, és évente több ezren róják le kegyeletüket nemzetünk nagy-szerű mártírjainak emléke előtt.

Ki is volt Vasvári Pál? Hogyan került Kalotaszegre? Mit cselekedett, hogy több mint másfél évszázad után is egyes befolyásos román körök ilyen ádáz gyűlölettel támadják még az emlékét is?

A több mint nyolcvéves kutatómunkám során hála a történészeknek, a folyóiratokban, az újságokban, könyvekben, tudományos dolgozatokban Vasvári Pálról megírt írárok segítésének, hogy tisztán lássunk ebben a kérdésben, és megtudjuk az igazságot erről a nagyszerű hazafiról, aki életét áldozta nemzetéért a szabadságharc oltárán.

Vasvári Pál 1826 július 14-én született Tiszabüdön, ma Tiszavasvári. Vannak akik szlovák, román, ruszin vagy ép-penséggel szerb nemzetiségűnek tartják a görög katolikus vallása miatt. A család azonban magyarnak tartotta magát. A gyerekek a Thököly-, Rákóczi-, Bocskai-

szabadságharc szellemiségével léptek ki a nagybetűs életbe. Nagypapja, Fejér János görög katolikus lelkész, 1746-ban a Szabolcs megyei Gelsén született. Nagyanyjának leánykori neve Kőmíves Rózália. Apja Fejér Pál - ugyancsak görög katolikus lelkész - 1786-ban az Ung megyei Palágy községben látta meg a napvilágot. Édesanyjának leánykori neve Méhay Erzsébet. A család 1827-ben - tehát a kis Pál még alig egyéves - Hajdúböszörménybe költözött. Itt végezte el elemi iskoláit kitűnő eredménnyel. Innen 1837-ben Nyírvasváriba költöztek, a fiatal Pál ugyanebben az évben kezdte tanulmányait Nagykarolyban a piarista gimnáziumban, ahol eminens tanuló, osztályelső, amit az is alátámaszt, hogy ő köszönt el a végzős diákok nevében. 1843-ban Pestre ment az egyetemre, ahol történelmet és természettudományt tanult. Tanárai közül Horváth István állt hozzá a legközelebb, neki köszönhetette, hogy történelemtanár lett. Megtanult németül és franciául. Bölcsészhallgató korában tanári állást vállalt Teleki Blanka leánynevelő intézetében megélhetési gondjainak megoldására. Ekkor készítette el rajongó leánytanítványai portréját, a korneves festőjével, Barabás Miklóssal.

Vasvári volt az első Magyarországon, aki a nők egyenjogúságát hirdette. Jó szervező, bekapcsolódott a diákkörök munkájába. 1844-ben az Egyetemi Magyar Társulat, 1845-ben az Irodalmi Kör tagja, az egyetemi ifjúság vezetője. Újságot szerkesztett, verseket, történelmi elbeszéléseket, tudományos dolgozatokat írt. 1847-ben a Zrínyi Miklós költőről írt terjedelmes tanulmányával elnyerte a Kisfaludy Társaság pályadíját. Ekkor vál-

toztatja meg a nevét Fejérről Vasvárra, ugyanis kora neves történésze, Fejér György családneve miatt félreértés, áthallás nélkül nem adhatott közre történelmi szakmunkákat. Ekkor Magyar Mihály könyvárussal meghirdették a Történeti Névtár tervét, mellyel életre szóló programot fogalmazott meg, amely a magyar történelem fontos személyiségei életrajzának 25-30 kötetes sorozatát jelentette volna, sajnos azonban a történelmi események miatt ennek csak első kötete jelent meg.

Az Európában fellángoló forradalmi eszmék termőtalajra találtak a magyar ifjúság körében is. A "radikális kör" tagjai esténként a Pilvax kávéházban gyűltek össze, ahol elemezték a forradalmi változásokat Európában, terveket szöttek a nemzet jövőjéről, egy új, szabad, független Magyarországról.

Hamarosan barátja, Petőfi Sándor mellett az 1848-as márciusi ifjak egyik vezéregyéniségévé emelkedett, kis Kossuthnak is nevezték. Petőfi után őt tartotta az ellenség a legveszélyesebb izgatónak. Az Ellenzéki Kör egyik vezetője.

1848 március 15-én Landerer nyomdájában Petőfi Sándor, Irinyi József, Jókai Mór, Bolyovszky Gyula társaságában fogalmazták meg a Tizenkét pontot. Petőfi otthon felejtette a Nemzeti Dal kéziratát, hisz a cenzúra miatt nem is gondolhatta, hogy nyomtatásban lehetséges lesz megjelentetni, ezért tintát és papírt kért, emlékezetből írta le a verssorokat. Vasvári kezében ollóval várta egy-egy versszak elkészültét, felszabdalta a papírt, hadd dolgozzanak a szedők, s míg nyomták az első

példányokat, lelkesítette a nyomda előtt egybegyűlt várakozókat. Délután első szónok a Múzeumnál, azután a Várba ment Táncsics kiszabadítására. Másnap tagja lett a Közcseudi Bizottmánynak. Március 19-én már az országgyűlés színhelyén, Pozsonyban Pest város küldöttségének ifjú és népszerű tagja. A kormány Pestre érkezésekor, április 15-én ő mondja az üdvözlő beszédet. Később titkár Kossuth pénzügyminisztériumában, majd futár, országjáró katonatorozó, éjszakánként hadtudományi műveket tanulmányoz, előadásokat tart az egyetemen, fél év után képzett stratégia, honvéd hadnagy. Az őszi népfelkelés idején, amint hírül vette, hogy Jellasics horvát bán seregei élén az országra tört és már Székesfehérvárig nyomult előre, megszervezte a fővárosi csapatot, melynek négy századát kapitányi rangban ő vezette a bán seregei ellen.

1848 októbere után a honvédség súlyos tiszthiányban szenved, ezért hathónapos csapattisztképző tanfolyamot szerveztek, ahol Vasvári oktatta a hadtörténelmet. Ebben az időben mélyül el a kapcsolata Kossuthtal, teljesen az ő hatása alatt dolgozik, akihez hat társával együtt beadványban fordult szabadcsapatok toborzásának engedélyezésére. Kossuth 1849 január 16-i nyílt rendeletével helyt adott a kérelemnek. Vasvárinak Békés és Bihar megyékből sikerült összeroboznia derék ötszáz embert, akiknek kiképző tisztje Simonfy József őrnagy lett, vezérük pedig őrnagy rangban Vasvári, akinek az OHB parancsa értelmében Erdélybe kellett vonulnia a román felkelők ellen, akik szörnyű pusztítást végeztek a magyarság körében.

1849 februárjának végén Székelyhíd mellett, Köbölkúton találjuk Vasváriékát, majd egy hónap múlva Poklostelekre vonultak, ahol ugyancsak hetekig időztek, majd április 17-én Hegyközkovácsiba tették át táborukat. A téli táborozást követően Vasvári súlyosan megbetegedett, láza különböző intenzitással haláláig kísértte.

Április 27-én zajlott le a csapat életének legfelemelőbb pillanata, a zászlószentelés. Az idő rövideje miatt csak egyszerű zászlóra futotta, melyet Teleki Blanka grófnő felügyelete alatt Debrecenben készítették. Nagyvárad főterét több ezer ember töltötte meg. A piros zászlón ezüsttel hímezve e szavak állottak: HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL - az egyik oldalon, s a másikon: ÓH, HA TE ÉLNÉL RÁKÓCZI. Széles zöld szalagon állt a zászlóanya Teleki Blanka neve (akihez Vasvárit gyengéd szálak fűzték) valamint a zászlószentelés időpontja: 1849 április 27. A zászló körül a Rákóczi csapat három százada mintegy ötszáz honvéd állott, öltöztük sötétzöld atilla piros zsinorzzal, ezüstös gombokkal és piros nadrág. Vasvári kivont karddal, ragyogó tekintettel állott előttük. Az első szeget a zászló nyelébe a nagyváradi plébános verte Szent István; a másodikat Teleki Blanka grófnő a népek szövetsége; a harmadikat Vasvári a magyar köztársaság nevében és így tovább. Ekkor a zászlóanya a kezébe vette a felszegzett zászlót, csillogó fekete szemei a lelkesedés tüzeitől égtek, s meghatott hangon mondta: "Hordozza dicsőséggel" - és átadta azt Vasvárinak. Vasvári gyönyörű lelkesítő beszédet mondott a tért ellepő tömeg előtt, és még aznap elindult Erdély felé állomáshelyére, Bánffyhunadra.

Május 5-én a Rákóczi csapat súlyos csapást mért a Gyalui havasokban megbúvó lázadó román erőkre, melyek állandó rettegésben tartották a havasalji kis kalotaszegi magyar falvakat, melyek közül többet kifosztottak, porig égettek, s a lakosait legyilkolták, mint például Kalotaszentkirályt vagy Zentelkét 1848 november 6-8 között. Ezután Vasvári várakozó állásba vonult. A Rákóczi csapat századait Incsel, Valkó, Kalotaújfalú valamint Magyargyerőmonostoron helyezte el, itt várva a további fejleményeket.

A Bem József tábornok által vezetett sikeres hadjáratnak köszönhetően az 1849 év tavaszára Erdély nagyrésze felszabadult. A császári seregek kimenetele után csak Fehérvár és Déva vára valamint az Avram Iancu román vezér parancsnoksága alatt lévő több mint 40.000 puskás és lándzsás sor- és határőr-katonaság maradt hódolatlan, akik az Erdélyi Szigethegy-ségbe húzódtak vissza, onnan zaklatták és támadták a havasalji magyar településeket. A lázadó román erők lefegyverzésére Bem elhatározta egy erős honvédcsoport bevetését, miszerint három oldalról bekerítik őket, s vagy megadják magukat, vagy pedig Bihar felé menekülnek, ahol azonban a jól felfegyverzett népfölkelőkkel találják magukat szemben. A hadművelet megszervezését Bem tábornok Zarzinczki ezredesre bízta, akinek parancsa értelmében Déva felől báró Kemény Farkas ezredes 3000, Fehérvár felől Beke József alezredes 2000 emberrel kezdje meg a románok bekerítését. Gyalu felől Szépszőgi József őrnagy a 123. tartalék zászlóalj zömével, Kalotaszeg irányából pedig Vasvári Pál őrnagy 2000 emberrel támogassa a hadműve-

letet. A Vasvári Pál parancsnoksága alatt lévő dandár a következő csapatokból állott: a 49. tartalék zászlóalj két százada Buzgó László főhadnagy vezetésével, az 50. tartalék zászlóalj Pivány Ignác őrnagy irányításával - ezek székely századok voltak, két udvarhelyszéki vadászszázad fiatal újoncokból, egy 25 főből álló bihari lovas nemzetőr-szakasz Draveczky Lajos százados irányításával, egy szakasz bécsi légiós, 47 fő Andree hadnagy vezetésével valamint a több mint 200 főből álló román utászszázad, és nem utolsósorban a Rákóczi szabadsereg első századának parancsnoka Erdélyi János százados, a második századé Bulyovszky János százados, a harmadiké Bátori Pál százados, a negyediké pedig Baranyi Bódog százados, akik csak tartalékként vettek részt a hadműveletben. A terv szerint a Vasvári vezette dandár július 4-én a havasnagyfalui fennsíkon táborba szállt, itt várva a Gyalu felől érkező Szépszőgi őrnagy csapatait. De Bem, aki éppen ez időben utazott Nagyváradra, hogy Kossuthal találkozzék, értesülve az orosz csapatok betörési szándékáról, a hadjáratot visszaparanccsolt. Beke, Kemény és Szépszőgi meg is kapták a visszahívó parancsot, Vasváriékhoz azonban sosem jutott el a levél. Vannak olyan feltételezések, hogy a románok elfogták a futárt, mások szerint a távolság miatt Vasváriék egy nappal hamarabb indultak, ezért nem vehették kézbe a parancsot, de azt is feltételezik, hogy Zarzinczki ezredes egyszerűen megfélemlített róluk vagy talán árulás történt. A tény az, hogy Vasváriékát július 5-én reggelre már körülfojták a románok,

akik állandóan támadták a magyar csapatokat, hatodikán azonban mivel az utánpótlást elvágták kénytelenek voltak kitörni, és ugyanazon az úton, amelyen feljöttek, visszavonulni. A kitörés irányítását Vasvári a tapasztalt Buzgó László főhad-nagyra bízta. A dandár kétharmada meg-menekült, azonban a Rákóczi csapat több mint 400 tagja, valamint vezérkara, élükön Vasvári Pál őrnaggyal itt lelte halálát.

A Vasváriék bekerítő román erőkről nincs pontos adat, de az egyik német légiós, Dekker János édesanyjához írt levelében több mint nyolcezres létszámról beszélt, akiket Corchiş Nicolae és Iacob Olteanu kapitányok, valamint a havasnagyfalui népvezér, Andrei Roşu vezetett, és ezen csapatok kiképzését és összehangolását egy Ivanovics nevezetű osztrák tiszt végezte és látta el fegyverrel.

Július 6. reggelre hatalmas záporosó hullott a dandár nyakába, de amilyen gyorsan jött, ugyanolyan hamar abba is maradt. Csak aki átélte, az tudja elképzelni, micsoda frissesség áradt az egész földből egy ilyen havasi zápor után. A levegőben a friss fenyőillat keveredik a havasi gyopár bódító illatával. A hegyek mögött előbukkanó fényes napkorong sugarai milliónyi kis harmatcseppen törnek meg, amelyek kövér havasi legelőn nőtt fűszálak végén sziporkáznak. A trombita ébresztő szavára a tábor megelevenedik, meg sem látszik rajtuk, hogy egész éjjel virrasztottak. Vasváriék türelmetlenül várják a futárt, hiszen már kora reggel elindultak Draveczi megmaradt huszárai és a román utászszázad, hogy megtisztítsák az utat, és lehetővé tegyék a biztonságos visszavonulást.

Tizenegy óra körül járt az idő, amikor a futár jelentette, hogy nincs más járható út, csakis amelyiken feljöttek, ezt azonban az utászok folyamatosan tisztítják. A csapatok indulásra készen várták a parancsot. A kürtös nemsokára indulót fűjt, a különböző egységek szép rendben hagyták el a havasnagyfalui táborhelyüket és zavartalanul vonultak visszafele a fintinelei hegytetőig. Innen az út mélyülni kezdett, amelyet sűrű fenyőerdő szegélyezett. A dandár zöme eltűnt az egyre mélyülő útban. Pivány Ignác két századnyi darócos székelyeire bízott a bánffyhungyadi mély út fölötti magaslat háttvédkénti fedezése két ágyúval, azzal a paranccsal, hogy a takaródó hallatával ő is kezdje meg a visszavonulást.

– Gyanúsán nagy itt a csend - szólott Pivány Thaisz tűzmesterhez.

– Nekem sem tetszik - válaszolta amaz.

Nem is kellett soká várni, a gyanú beigazolódott. A következő pillanatban erős tüzelés kezdődött az erdő fái mögött megbúvó lázadók felől, akik hason fekve, pontosan célozva tüzeltek. A csatárláncba fejlődött székelék erőteljes tüzelése azonban nem maradt hatástalan. Az előmerészkedő mócokat minduntalan visszaüldözte rejtekhelyükre. Pivány megelőlegeve a kutya-macska játékot, parancsot adott, és a két ágyú kartácstűzet zúdított az erdőszerű lesipuskásokra. Talán egy fél óráig folytatódott így a csetepaté, a székelék között többen megsebesültek és többen meg is haltak. De a mócok között is nagy veszteséget okozott a pontosan leadott csatártűz, valamint a két ágyú kartácstüze. Most hallatszott a takaródó hangja az erdő mélyéről, melyre Pivány visszaküldte az

egyik, majd rá egy negyed órára felmozdonyozta és küldte a másik ágyút is a sebesültekkel együtt. Ezután parancsot adott a századnak a csatárláncba való visszavonuláshoz. Az erdőből szünni nem akaró puskatűz kísérte őket, de a csatárlánc rendje ennek ellenére nem bomlott fel, és mindannyiszor viszonzották a tüzet, ezáltal visszaszorítva a mócokat az erdőbe.

Ilyen keserves körülmények között folytatták a visszavonulást, amikor a többszörös túlerőben lévő mócok vérszemet kaptak, s fejszéikkel, lándzsákkal, megrohanták a bomladozó csatárláncot, amely rövid időn belül szétesett. Gyilkos közelharc bontakozott ki. Pivány mindenütt elől járt, buzdította katonáit, de azok megrémülve az iszonyúan vad és kegyetlen öldöklés láttán, pánikba estek, volt aki fegyverét eldobva próbált menekülni. Így jutottak le a mély út közepéig, ahová a honvédek beszorultak. A lassan leereszkedő köd miatt és a szűk utat szegélyező égbenyúló sziklafalak miatt a menekülés lehetetlenné vált. A megrémült honvédek a pillanatnyilag beállott halotti csendben kétségbeesetten fürkésztek a menekülés lehetőségét, de hiába. Eben a pillanatban mintha az ég szakadt volna meg felettük, jerikói ordítás és égzengés töltötte be a levegőt. A sziklák tetejéről kő és gerendalavina zúdult a sziklaszorosba szorult honvédekre, melyet a környék falvaiból összesereglett mócok zúdítottak a mélybe. Talán így lehet elképzelni a poklot. Ez felülmúlta még a legszörnyűbb rémálmodot is, amelyet valaha álmodtak, vagy hallottak.

Ekkor éles trombitaszó hasított át a pokoli zürzavaron, Vasvári kivont

karddal a három Rákóczi század élén robogott a kétségbeesett honvédek segítségére. Iszonyú öldöklés kezdődött, itt senkinek sem volt irtalom. A három század is majdnem elenyészett a mindenünnen előbúvó vérszomjas mócok tömkelegében. Ez a vérengző tömeg így érkezett lassan a Meleg-Szamostól mintegy ezer lépésre eső kis út menti tisztásra, amelyet a helybeliek a körös-főiek völgyének neveznek. Itt azonban nagy meglepetés érte a mócokat. A tisztás közepén tüzelésre készen felállítva állt az egyik ágyú, amely nem maradt néma sokáig. Petten Lajos tüzérfőhadnagy szikrázó szemmel adta ki a parancsot:

– Tűz! Tűz! Tűz! - ordított.

Az egetverő ágyúdörgés százszorosan visszahangzott a szakadék mélyén. A lövedékek itt nem is tudtak célt téveszteni, iszonyú pusztítást végeztek a mócok soraiban. A szakadék bejáratánál még mindig hallatszott a magasból legördülő gerendák és szikladarabok dübörgő hangja, a vattaszerű, párás ködön át jajgatás, halálhörgés volt rá a válasz. A főhadnagy most vette csak észre, hogy a szakadék mélyén kanyargó kis csermely megduzzadva és vérpirosan bukkan elő a pokoli hely szájából, majd a hirtelen beállott csendben különös borzongás fogta el, parancsot adott, az ágyút felmozdonyozták, s vonultak tovább visszafelé. Ebben a pillanatban újabb erős tüzelést kaptak az út két oldaláról, ahonnan vad rikácsolással, friss erőtartálékkal rájuk rontott a fák mögött lapuló lázadók serege. Itt nem volt hadifogoly, nem volt sebesültápolás. Itt csak két lehetőség maradt: vagy élve maradsz, vagy meghalsz. Bulyovszky, Draveczi mint két óriás

úgy küzdöttek, de ott van Pivány és Bátori is, akik hatalmas csapásokkal aprítják az ellenséget.

– Hol van Vasvári?

– Ki látta? - ordítja el magát az óriástermetű Draveczy.

Válasz nincs. A véres gomolyag így érkezik egy kis tisztásra, amely a Meleg Szamostól alig háromszáz lépésnyire volt. Közepén Beck tüzemester tüzelésre kész ágyúval várta az ellenséget. De mivel nem volt tanácsos a barátból és ellenségből álló összekeveredett tömegbe lövetni, ezért az ágyút felmozdonyozták, de az a fordulásnál eldőlt, a mozdonyozóg eltört, s a fogat a mozdonszekérrel elvágatott. Így érkezett a tisztásra a viaskodó csapat. Amint a mócok észrevették a felborult ágyút, minden erővel ebbe az irányba támadtak, hogy megkaparintsák. Óriási küzdelem bontakozott ki az ágyú körül ekkor. Draveczy hangja süvített át a levegőn, amint örömeiben elkiáltotta magát.

– Itt van Vasvári!

És valóban. Gyönyörű paripáján, kipirult arccal, kivont karddal a kezében vágatott az ágyú felé még vagy öt húszárral körülvéve. E látvány megkésztette a magyarok erejét, akik minden erővel próbálták védeni az ágyút. Vasvári még nem ért az ágyúhoz, amikor találat érte, de még nyeregben tudott maradni. Amint tisztjei észrevették, igyekeztek a közelébe furakodni, hogyha kell akár az életük árán is megvédjék. Csak pár lépés lehetett az ágyútól, amikor a lovát kilőtték alóla. Hirtelen talpra ugrott, a Rákóczi csapatzászlót az ágyú mellé szúrta, és elordította magát:

– Az ágyút és a zászlót nem adom!

Közben a gyűrűbe szorult katonazenekar Vasvárihoz közel a Rákóczi-indulóra zendített. E látvány kétségbeesett viaskodásra buzdította a magyarokat, és megpróbálták az újra csak özönlő mócokat távol tartani Vasváritól, de a mócok újult erővel rohamoztak, hiszen itt van nem messze comandante Vasvári, a Rákóczi csapatzászló, egy valódi érc ágyú, ami megszerezhető. Vasvári még látta, amint Bulyovszky százados mellét átütötte egy lándzsa, aztán lassan kezdett elhomályosulni előtte minden. Bátori és Erdélyi századosok egy maroknyi bátor honvéddel utat próbáltak vágni maguknak Vasvári felé, hogy kihozzák a gyűrűből. Erdélyit hátulról érte a fejlövés, és halva fordult le a lováról. Közben a Rákóczi-induló mind vékonyabban szólt, hiszen a Vasvári köré gyűlt cigányok rendre mind egy szálig elhullottak.

Pivány még egy emberfeletti kísérletet tett az ágyú mellett térdelő és a zászlórúdba kapaszkodó Vasvári megmentésére, kinek feje mellére hanyatlott, zubbonya az oldalán csupa vér. Ez volt az utolsó kép, ami megmaradt Vasváriról.

Az ágyútól nem messze Piványira is olyan irtózatosságot mért az egyik móc a hellerbárdjával, hogy alig tudta kardjával kivédeni, a frissen kapott sebből vérezve csak a csodával határos módon tudta magát átverekedni a mócok gyűrűjén. A tisztásról futott, aki csak tudott. A vezérek nélkül maradt Rákócziak is futottak, mindnyájan át a Meleg-Szamos bal partjára. Buzgó hiába alkalmazott kardlapozást, csak nagy nehezen tudta feltartóztatni a menekülést. A 49-es zászlóaljbeliek egy csapata kétségbeesett kísérletet tett és teljes erővel támadta a

mócokat, azzal a reménnyel, hogy sikerül Vasvárit megmenteni, de a feljűk zúdított sűrű puskatűz valamint a lándzsások dühödt serege számos honvédet leterített, ezért ők is feladták és visszahúzódtak a Meleg-Szamos bal partjára, ahol az átkelt dandár csatarendbe állott. Itt várták be az őket üldöző móc sereget, akiknek a folyamatos honvéd sortűzek hatalmas veszteséget okoztak, és sok sebesült móc vízbe fulladt, és a Szamosban lelte halálát. A románok eszeveszett menekülésbe kezdtek, és visszahúzódtak az erdő fái közé. A maroknyi honvéd csapat már nem tudott a csata színhelyére visszamenni. Délutánra járt az idő, már öt óra is elmúlt,

amikor a hegyorom mögött lebukó nap utolsó sugarai még megvilágították a csatateret. A halálos völgyet betöltötte a sebesültek jajgatása és a haldoklók el-elcsukló hörgése.

Vasvári a nagy vérveszteség ellenére még élt. A halmokban heverő hullák közül a mócok a sajátjaikat elszállították, a magyarokat pedig még a ruháiktól is megfosztották. A meztelen holttesteket egymásra hányták, hadd sorvadjanak el a föld felszínén. Ekkor az egyik móc, a topánfalvi Todea Simion Vasvári fölé hajolva vizsgálta, talán életben van még. A haldokló minden erejét összeszedte, és még érthetően ezt kérte:

– Vigyetek Iancuhoz, vigyetek Iancuhoz!

A móc elvigyorodott, és két marokra fogott lándzsájával átütötte Vasvári szívét. Szép kék szeme lassan elhomályosodott, a száján kicsorduló vért, amely végigpatakzott szőke haján, elnyelte a dús havasi legelő.

✱

Nicolae Bălcescu a lázadó román erők egyik legtekintélyesebb vezetője, 1849. nyarán megpróbált közvetíteni Kossuth és Avram Iancu között, de már túl későnek bizonyult ezen tiszteletre méltó cselekedete, amiért az osztrákok mindenáron el akarták fogni és példásan megbüntetni.

Heteken keresztül Avram Iancu bujtatta a hegyek között, mígnem egy kedvező pillanatban kalandos körülmények között, álruhában kiszökött Franciaországba. 1851-ben Párizsban tartott előadásában a következőképpen jellemezte az erdélyi román mozgalmakat, benne Iancu szerepét: „Való igaz, és saját magam is láttam, a szégyentől pirulva, hogy a románok a szabadságért a legalávalóbb, a legkegyetlenebb és legelavultabb zsarnokság zászlaja alatt küzdöttek. Az is igaz, hogy a románok hagyták magukat becsapni az osztrákoktól, akik kihasználták hősiességüket”. Ugyanígy látta be utólag tévedését a szerb Stratimirovici is. „Harcunk a magyarokkal, egy rettenetes politikai baklövés volt”.

Függelék

Dédnagyapám, Berkesi Sándor 1848-1849-es szabadságharcos honvéd rövid életrajza és háborús történetei

Dédnagyapámról, **Berkesi Sándor** 1848-1849-es szabadságharcos honvédről sokat nem tudhattam, mivel ő 1903-ban hunyt el, én pedig csak 1928-ban születtem. Szerencsére nagyapám, Berkesi Márton másodszülött gyermeke hagyatékában feljegyzéseket találtam, melyek tájékoztattak dédnagyapám életének eseményeiről.

Gyermekkoráról annyit, hogy szilágy megyében, Széplakon született 1833-ban. Szüleit kisgyermekkorában elvesztette, és attól kezdve rokonok és idegenek keserű kenyerén nőtt fel.

Ifjú korában Bánffyhunadra került Holtzer Vilmos alutcai gyógyszerészhez laboráns tanulónak. A magyar forradalom gróf Wass Albert czegei uradalmában találta, mint a gróf vadászati hajtóját.

Az erdélyi zavargások miatt az öreg grófnét Budapestre kísérte, ahol véletlenül tanúja volt Lambert gróf meggyilkolásának a régi budapesti hajóhídon. Az öreg grófné a pesti forrongások miatt tovább menekült Bécsbe, de kísérőjét Pesten hagyta.

A fiatal Berkesi gyalog indul vissza Erdélybe. Bár Jászberényben egy jómódú, gyermektelen gazda marasztalja az ifjút, hogy gyermekévé fogadja, ő visszavágyott Erdélybe, és kétheti gyaloglás után haza is érkezett Bánffyhunadra,

ahol Holtzerék szívesen visszafogadták. Itt volt 1849 tavaszáig, amikor megszervezték a Vasvári Pál vezetett Rákóczi csapatot, hogy a lázongó havasi románokat leverjék. A 16 éves ifjú alig a csapat felével került ki a nagy vérengzésből, amelyben Vasvári őrnagy, a csapat parancsnoka is hősi halált halt. Ez a csata tulajdonképpen nem az ember ember elleni küzdelemben dőlt el. Avram Iancu emberei a honvéd csapatok útvonálát ki döntött farönkökkel torlaszolták el, és a sziklákról kötömböket zúdítottak a vonuló szabadságharcosokra. Jóformán menekülni sem tudtak, és akik menekülni próbáltak, puskasortőzzel találták magukat szembe. A megmaradt csapat Bánffyhunadról a zsibói táborhoz csatlakozott, ahol a világosi fegyverletétel hírére szintén letette a fegyvert és szétszéledt.

Az ifjú Sándor bujkálva jutott vissza honvéd egyenruhában Bánffyhunadra, melyet ekkor egy muszka csapat tartott megszállva, ezért Bódis János csizmadiamester házában parasztleánynek öltözött, úgy ment Holtzerékhez. Itt maradt 1854-ig, amikor a Bánffy család hunyadi uradalmára került főerdővédek. Csakhamar alerdész lett, 1883-ban pedig főerdész. 1858-ban megnősült, feleségül vette Bódis János csizmadiamester 22

éves Zsófia leányát, aki életük folyamán, 1858-1878 között, húsz év alatt tíz gyermekkel ajándékozta meg. Együtt éltek 1903-ig, dédnagyapám haláláig. Dédnagyapám 1892-től az Erdélyi Kárpát Egyesület tevékeny tagja volt.

Már 1869-ben a Nagy utca és a Katonadomb sarkán négyszobás úri házat épített. Szőlőt, 13 hold szántót és a Nádon kaszálót szerzett. Háts és kocsilovat, fejőstehenet és egypár jármos bivalyt tartott. Gyermekait iskoláztatta.

1890-ben a Bánffy uradalom Bánffyhunyad körüli fekvősége és a 66 ezer holdnyi havas Kis és Nagysebestől majdnem Topánfalváig terjedt. Ennek a nagy értékű erdőgazdaságnak a kezelését a Bánffyhunyadon székelő erdőfelügyelőség látta el, melynek vezetője Gyarmathy Zsigmond volt, Hory Etelka írónő férje. Mivel az erdőfelügyelőség feloszlott, dédapám Csucsára helyezték Kovács Károly helyett uradalmi ellenőrnek, a havasi faanyag, szekér és tutajforgalmának ellenőrzésére. Pár év alatt ez is megszűnt, és dédapám a Kovács-féle házzal és a telkekkel végkielégítve nyugdíjba helyeztetett.

1903-ban, hetvenéves korában hunyt el. Halála után dédnagyanyám még 18 évig élt Csucsán Etelka lányával. Együtt szenvedték át az 1919. évi csucsa front veszedelmeit. 1919 áprilisában a frontot feladó vöröskatonák, bútoraikkal együtt vasúti kocsiba rakva őket, elvitték Budapestre keresztül Bruckig és onnan vissza a tatai fogolytáborba. Itt töltötték az egész nyarat, és csak a románok visszavonulása és a szolnoki Tisza-híd helyreállítása után engedték őket vissza Csucsára, ahol a házukat összerongálva találták. Ennyi megpróbáltatás után 1920-ban nagyapám Kolozsvárra hozta édesanyját, aki itt élt 1921. március 28-án bekövetkezett haláláig.

Nagyanyám halálával lezárult egy korszak, amely családunkat az 1848-as forradalmi évekhez, emlékekhez, történetekhez kötötte. Nagy örömmre szolgált ezeket az emlékeket rögzíteni és átadni az utókornak.

Berkesi Ernő,

Berkesi Sándor 1849-es szabadságharcos
honvéd dédunokája.

Rákóczi Kultúregylet

Székhely: Körösfő - Hóstát út 39 szám, Kolozs megye, Románia
Postacím: RO 407340 Izvorul Crișului, str. Hóstát nr. 318, jud. Cluj
Tel/fax: 00 40 264 257124, e-mail: rakoczike@freemail.hu
